

УДК 336.71.001.5

Максимова А.В.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку й аудиту підприємницької діяльності
Криворізького економічного інституту
Криворізького національного університету*

ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ: МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ

Стаття присвячена проблемі вибору оптимальної методики оцінки фінансової стійкості комерційного банку. У статті розкрито сутність поняття та значення фінансової стійкості банку, проаналізовано існуючі методи аналізу фінансової стійкості, окреслено проблеми їх використання в сучасних умовах функціонування банківської системи. За результатами дослідження запропоновано шляхи вирішення проблем через застосування інтегрального показника фінансової стійкості банку.

Ключові слова: фінансова стійкість, методи аналізу, ліквідність, капітал, платоспроможність, рентабельність, фінансові ризики.

Максимова А.В. ОЦЕНКА ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ БАНКА: МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ И ПРОБЛЕМЫ ИХ ПРИМЕНЕНИЯ

Статья посвящена проблеме выбора оптимальной методики оценки финансовой устойчивости коммерческого банка. В статье раскрыты сущность понятия и значение финансовой устойчивости банка, проанализированы существующие методы анализа финансовой устойчивости, очерчены проблемы их использования в современных условиях функционирования банковской системы. По результатам исследования предложены пути решения проблем с помощью применения интегрального показателя финансовой устойчивости банка.

Ключевые слова: финансовая устойчивость, методы анализа, ликвидность, капитал, платежеспособность, рентабельность, финансовые риски.

Maksymova A.V. ESTIMATION OF THE FINANCIAL STABILITY OF A BANK: METHODIC APPROACHES AND PROBLEMS OF THEIR APPLICATION

The article is devoted to the problem of choosing the optimal estimation procedure of the financial stability of a commercial bank. It reveals the essence of a concept and value of the financial stability of a bank, analyses the existent methods of analysis of financial stability, outlines the problems of their use in modern conditions of the banking system functioning. Based on the research findings the article offers the ways of solving problems by means of application of the integral financial stability index of a bank.

Keywords: financial stability, methods of analysis, liquidity, capital, business solvency, profitability, financial risks.

Постановка проблеми. Складність і динамічність сучасних економічних взаємовідносин потребують від банків упровадження ефективних та гнучких до ринкових умов систем управління банком, які б забезпечували можливість оперативного реагування на зміни в економічному середовищі та враховували існуючі структурні особливості. Для забезпечення фінансової стійкості банку в сучасних умовах, для ефективного управління керівництву банку необхідно оцінити його реальний фінансовий стан.

Незважаючи на численні публікації з даної проблематики, у вітчизняній економічній літературі немає єдиної універсальної методики оцінки фінансової стійкості банку. Найвні підходи до оцінки фінансової стійкості банків відрізняються за складом критеріїв, системою показників, що характеризують складові фінансової стійкості, орієнтовними значеннями показників тощо. Здебільшого ці методики схожі, оскільки стосуються узагальнених характеристик діяльності банку, що зумовлює спрямованість аналізу, перелік та зміст аналітичних процедур, склад інформаційних даних, що використовуються в процесі аналізу. Тому спробуємо обґрунтувати підходи щодо формування системи показників, на основі яких можна здійснити оцінку фінансової стійкості банку.

Дослідження показали, що особливо актуальними на сьогодні є питання щодо оцінки фінансової стійкості банків з позицій відкритого інформаційного простору. Крім того, для банку важливий не тільки внутрішній аналіз його діяльності, але і порівняння результатів його роботи з результатами інших банків. Саме такий аналіз є підґрунтям для ефективного управління як кожним конкретним банком, так і банківською системою в цілому. Таке завдання можна вирішити за допо-

могою інтегральної оцінки фінансової стійкості банку. Тому вивчення проблеми визначення методики оцінки фінансової стійкості банку є актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченням проблемних питань з оцінки фінансової стійкості банків займалися такі вітчизняні вчені, як Л.П. Белих, О.Д. Вовчак, А.М. Герасимович, О.В. Дзюблюк, Ж.М. Довгань, В.В. Иванов, Г.Т. Карчева, О.В. Крухмаль, О.І. Лаврушин, Ю.С. Масленченко, В.І. Міщенко, А.М. Мороз, Г.С. Панова, І.М. Парасій-Вергуненко, Л.О. Примостка, Т.О. Равська, Р.І. Тиркало, Н.В. Циганова, Н.М. Шелудько, О.Б. Ширінська, Н.П. Шульга, З.І. Щибиволок, а також зарубіжні науковці – Е. Альтман, Ф. М. Бріггем, Е. Гілл, К. Дж. Дональд, Е. Дж. Долан, П. Роуз, Т. Кох, Е. Рид, Р. Коттер, Дж. Маршалл, Р. Сміт, Дж. Сінкі, Р. Міллер, Ф. Мишкін, В. Валравен, Д. МакНотон, Д. Ван-Хуз та інші. Віддаючи належне їх науковим розробкам, слід зауважити, що, з огляду на реалії сьогодення, проблеми оцінювання та забезпечення фінансової стійкості українських банків як з теоретичного, так і з практичного погляду потребують подальших досліджень. В умовах кризових явищ та їх негативного впливу на банківську систему фінансової стійкості банків та розвитку механізмів її забезпечення слід приділяти особливу увагу.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в обґрунтуванні правильного вибору методики аналізу фінансової стійкості залежно від мети аналізу та у визначенні шляхів вдосконалення існуючих методичних підходів до оцінки фінансової стійкості банку за допомогою інтегрального показника фінансової стійкості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи сутність поняття фінансової стійкості банку, звернемо увагу на особливості його тлумачення в загальному вигляді. Поняття «фінансова стійкість» у даний час має численні дефініції, які загалом можна згрупувати за такими напрямками [5, с. 206-207]:

- фінансова стійкість банку забезпечується через дотримання певних параметрів діяльності банку (капітал, ліквідність, платоспроможність, прибутковість, рівень проблемних активів тощо) в допустимих межах та означає врівноважене і збалансоване зростання позитивних та зниження негативних параметрів діяльності банку в межах допустимого ризику відповідно до визначеної системи узгоджених стратегічних і поточних цілей його функціонування у процесі прогресивного розвитку (Л.А. Ключко, Ю.С. Масленченков);

- фінансова стійкість – своєрідне перевищення доходів над витратами (В.П. Пантелєєв, С.П. Халєва);

- під фінансовою стійкістю банку розуміють якісну інтегральну характеристику спроможності установи ефективно виконувати свої функції та забезпечувати цілеспрямований розвиток шляхом трансформації ресурсів та мінімізації ризиків витримуючи вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, тобто автори акцентують увагу на здатності банку надавати комплекс специфічних банківських послуг належної якості (І.М. Васькович, В.Н. Живалов, В.М. Кочетков, І.Є. Склеповий, Н. Шелудько).

Тож, на нашу думку, найбільш повним і точним є останнє визначення фінансової стійкості, яке характеризує банк як систему трансформації ресурсів і ризиків.

Встановлено, що подальша розробка та удосконалення теоретичних, методологічних та практичних положень щодо визначення, оцінки, аналізу і регулювання фінансової стійкості комерційних банків є важливим напрямом її забезпечення і зміцнення у процесі діяльності кожного банку і функціонування банківської системи в цілому.

Слід зазначити, що методи оцінки фінансової стійкості є складовими елементами моніторингу фінансового стану банків. Так, сучасні підходи до організації моніторингу фінансового стану банків класифіковано наступним чином: 1) коефіцієнтний аналіз й аналіз однорідних груп (Німеччина, США); 2) рейтингові системи оцінки, що передбачають ранжування банків (США, Італія, Франція, Росія, Україна, Польща); 3) комплексні оцінки банківського ризику (Великобританія, Нідерланди); 4) статистичні моделі (системи «попереднього реагування») (США); 5) макропруденційний аналіз (країни – члени МВФ) [8, с. 42].

У результаті дослідження встановлено, що країни в особі органів нагляду приділяють значну увагу проблемі вдосконалення методів оцінки та моніторингу фінансової стійкості банків. В одних країнах пріоритетного значення надають інспекційним перевіркам (США), а в інших – дистанційним (Франція та Італія) [2, с. 41]. Практично всі системи оцінки є своєрідними модифікаціями рейтингових систем оцінки банків. Кожна система має чіткий інструментарій, критерії, рекомендації щодо оцінювання фінансової стійкості, що забезпечує можливість формування повних та достовірних висновків про стан кожного елемента системи.

У вітчизняній банківській практиці єдиного підходу до визначення рівня фінансової стійкості комерційних банків не вироблено. Основними індикаторами її визначення слугують економічні нормативи,

які встановили органи банківського нагляду, а також застосування системи CAMELS [4, с. 215].

Для досягнення об'єктивної оцінки фінансової стійкості банків у вітчизняній банківській практиці слід поєднувати два напрями оцінки: 1) на макроекономічному рівні – зовнішня оцінка фінансової стійкості банківського сектору Національним банком України на основі розробленої цілісної системи оцінки та контролю за дотриманням встановлених економічних нормативів; 2) на рівні окремого банку – самооцінка на основі застосування внутрішньої системи оцінки фінансової стійкості, що містила б комплекс таких показників, які сповна відображали б усі аспекти та специфіку діяльності банку.

Вважаємо, що визначення фінансової стійкості за фактами виконання чи невиконання банком нормативних показників не дає об'єктивної оцінки, тому зараз усе вагомішими стають загальновизнані у світі індикатори, які комплексно характеризують динаміку розвитку фінансової установи з позицій стійкості. У сучасній банківській практиці на даний момент не розроблено єдиного показника, який би використовувався для оцінки фінансової стійкості банку. Частіше застосовують групи індексів та коефіцієнтів, які, на думку науковців, найбільш повно відображають ризики, притаманні окремим банкам та банківській системі загалом [6, с. 75].

На думку багатьох вчених [5, с. 51; 9, с. 42], індикатори оцінки фінансової стійкості банківської системи доцільно представити дворівневою системою показників:

- I рівень – індикатори, що характеризують зовнішнє середовище функціонування банківської системи (показники, що характеризують зв'язок банківської системи з макроекономічним середовищем держави, та показники, що характеризують вплив монетарних інструментів на фінансову стійкість банківської системи);

- II рівень – індикатори, що характеризують внутрішній стан банківської системи.

Так, вважаємо, що оцінка індикаторів I рівня базується на показниках, які характеризують вплив банківської системи на економічне зростання в державі і навпаки вплив останніх на фінансову стійкість банківської системи України. А показники II рівня характеризують фінансову стійкість банківської системи з точки зору ефективності застосування монетарних інструментів центральним банком.

У результаті дослідження особливостей фінансової стійкості на рівні окремого банку з'ясовано, що з метою аналізу та оцінки найчастіше використовують комплекс наступних індикаторів, які розподіляються на такі групи [1, с. 46]: капіталізації; якості позичкового портфеля; кредитного ризику; ринкових ризиків; ефективності діяльності; ризику незбалансованої ліквідності. Разом з тим інтегральну характеристику фінансової стійкості комерційного банку не можна обмежувати лише набором кількісних показників (ліквідність, платоспроможність, прибутковість тощо), це результат детального та всеохоплюючого аналізу. Фінансова стійкість банку не є конкретним числовим показником його діяльності, це якісна характеристика, тому, на нашу думку, остаточна формалізація оцінки неможлива.

На особливу увагу заслуговує ствердження, що необхідною умовою прийняття обґрунтованих управлінських рішень є ефективне інформаційне забезпечення, яке займає важливе місце в системі оцінки фінансової стійкості банку. В узагальненому вигляді система економічної інформації, що забезпечує аналіз фінансової стійкості банку, подана на рисунку 1.

Рис. 1. Інформаційне забезпечення аналізу фінансової стійкості банку

Джерело: побудовано автором на основі [10, с. 102]

На нашу думку, ефективність аналітичних процедур багато в чому обумовлюється якістю внутрішньої інформації, що становить більшу частину всієї інформаційної бази. Найбільш жорсткі вимоги традиційно ставляться до облікових джерел інформації. Дані обліку й звітність банків більше ніж якої-небудь іншої комерційної організації піддаються контролю й нагляду з боку державних і інших регулюючих органів, що, з одного боку, спрощує процес систематизації інформації (коли процедури докладно описані в нормативних актах, які регулюють банківську діяльність), а з іншого боку – підвищує мінімальний рівень вимог до якості інформації. Отже, отримати адекватні результати оцінки фінансового стану банку можливо лише у тому випадку, якщо буде досягнуто гармонійної взаємодії методики оцінки фінансового стану банку, а також елементів організаційного та інформаційного забезпечення оцінки.

У процесі дослідження з'ясовано, що існуючі підходи до оцінки фінансової стійкості банку базуються на використанні таких основних методів: інтегральний, коефіцієнтний, рейтинговий та експертний. Підхід же НБУ базується на порівнянні найбільш важливих характеристик банку з нормативним рівнем та віднесенні банку до тієї або іншої групи на основі експертної оцінки за критерієм відсутності негативних ознак. Таким чином, вибір методики ана-

лізу фінансової стійкості банку залежить перш за все від суб'єктів та мети проведення оцінки. Вважаємо, що методом аналізу фінансової стійкості банку є комплексне органічно пов'язане дослідження діяльності комерційного банку з використанням статистичних, економіко-математичних та інших способів обробки інформації. Особливостями методу аналізу фінансової стійкості банку є використання системи показників, що найбільш повно характеризують діяльність банку.

Дослідження різноманітних підходів до аналізу фінансової стійкості комерційного банку показали, що кожен із них не найгірший і не найкращий, кожен має свої недоліки і переваги. Так, аналіз за допомогою методу коефіцієнтів надає найбільш повну інформацію про фінансовий стан банку, але інформація для аналізу не доступна для великого кола осіб, а також виникає складність щодо остаточного висновку. За методом адитивної згортки показники узагальнюються в одну числову характеристику, що полегшує складання висновку щодо фінансового стану банку, але висновок може бути неточним через можливість перекривати низьке значення одного коефіцієнта за рахунок високого значення іншого. Метод факторного аналізу потребує від аналітика знань в галузі математичної статистики. Тож, у різних випадках перевага віддається одному з них, а інші виконують роль допоміжних.

Таким чином, через те, що існуючі методичні підходи до оцінки фінансової стійкості не передбачають визначення узагальненого показника, на підставі якого в подальшому можна встановлювати рівень ефективності прийнятих стратегічних рішень, пропонуємо розраховувати інтегральний показник фінансової стійкості.

На наш погляд, для узагальнюючої комплексної оцінки фінансової стійкості банку доцільно використовувати метод середньої геометричної та динамічних середніх значень обраних коефіцієнтів для розрахунку [5, с. 63-64]. Він базується на визначенні коефіцієнтів за окремими показниками, коли одиницею вважається найвище значення даного індикатора. Отже, для розрахунку показника фінансової стій-

Таблиця 1
Розрахунок інтегрального показника фінансової стійкості ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК» за 2010–2013 рр.

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	Середнє значення показника
1. Адекватність регулятивного капіталу	0,112	0,117	0,109	0,122	0,115
2. Відношення регулятивного капіталу до сукупних активів	0,090	0,102	0,092	0,093	0,094
3. Питома вага строкових депозитів у зобов'язаннях	0,566	0,596	0,622	0,582	0,591
4. Коефіцієнт залежності ресурсної бази від залучених міжбанківських кредитів	0,010	0,002	0,071	0,042	0,031
5. Прибутковість активів	0,014	0,011	0,010	0,010	0,011
6. Прибутковість капіталу	0,115	0,085	0,084	0,092	0,094
7. Рентабельність витрат	0,079	0,067	0,072	0,076	0,074
8. Коефіцієнт ризику кредитного портфеля	0,192	0,219	0,222	0,166	0,200
9. Індекс процентного ризику	0,108	0,133	0,102	0,089	0,108
10. Коефіцієнт валютної позиції	0,236	0,427	0,588	0,057	0,327
11. Миттєва ліквідність	0,999	0,821	1,084	0,998	0,975
12. Мультиплікатор капіталу	9,296	7,590	8,133	9,252	8,568
13. Коефіцієнт фінансового важеля	8,296	6,590	7,133	8,252	7,568
14. Питома вага кредитного портфеля в загальних активах	0,775	0,795	0,764	0,759	0,773
15. Питома вага високоліквідних активів у загальних активах	0,185	0,172	0,200	0,198	0,189
Інтегральний показник фінансової стійкості	0,941	0,837	1,000	0,894	0,938

кості банківської системи можна використовувати формулу (1):

$$I_{fs} = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n \frac{K_i}{x_i}}$$

де I_{fs} – інтегральний показник фінансової стійкості банку;

K_i – значення i -го коефіцієнта для розрахунку;

x_i – динамічне середнє значення i -го коефіцієнта для розрахунку;

n – кількість коефіцієнтів для розрахунку.

Наведені нижче коефіцієнти є найбільш показовими і найчастіше використовуються для визначення ключових складових фінансової стійкості, таких як: достатність капіталу, ліквідність, рентабельність і структура балансу, включаючи якість активів і пасивів [3, с. 56]. Вибір зазначених коефіцієнтів було здійснено відповідно до їх репрезентативності, визначення та інформаційного забезпечення. Обмеженням є високий ступінь агрегування вихідних даних та можливість встановлення нормативного значення, що використовуються в даній методиці. Розрахунок інтегрального показника фінансової стійкості зроблено на прикладі ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК» за період 2010–2013 рр. та подано у таблиці 1. Для розрахунків було використано дані з річних звітів банку, які є доступними для широкого кола користувачів [8].

Розрахунки, наведені у таблиці 1, свідчать про те, що значення рівня фінансової стійкості банку мали тенденцію до зменшення у 2010–2011 роках, у 2012 році показники набагато покращилися. Причинами погіршення фінансової стійкості банку були негативні наслідки фінансової кризи, підвищенню фінансової стійкості у 2012 році сприяли такі чинники: покращення якості пасивів через зменшення проблемних кредитів, підвищення рентабельності банку, зважена політика щодо управління ліквідними коштами, мінімізація фінансових ризиків.

На нашу думку, зазначені індикатори можуть бути сигналом як можливої появи негативних явищ у банках, так і сигналом до виявлення невикористаних прихованих резервів покращення показників фінансової стійкості банківської установи.

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи вищесказане, можна зробити наступний висновок, що в умовах динамічного розвитку вітчизняної економіки дослідженню поняття стійкості банку повинно приділятися чи не найбільше уваги, оскільки саме стійкість є запорукою розвитку банківських установ. У зв'язку з розвитком ринкових відносин в Україні, необхідністю підвищення конкурентоспроможності банківської системи і її ролі в економіці країни проблема оцінки фінансової стійкості банків набуває особливо важливого значення. Під фінансовою стійкістю банку слід розуміти якісну інтегральну характеристику спроможності установи ефективно виконувати свої функції та забезпечувати цілеспрямований розвиток шляхом трансформації ресурсів та мінімізації ризиків витримуючи вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.

Дослідження змісту фінансової стійкості банку дозволяє визначити критерії та методологію їх оцінки. Визначення набору показників, виходячи з теоретичного обґрунтування факторів фінансової стійкості, а також на основі аналізу коефіцієнтів, є лише одним етапом побудови інтегральної методики оцінки фінансової стійкості банків. Доведено, що фінансова стійкість є динамічною інтегральною (узагаль-

нюючою) характеристикою діяльності банку, яка включає всі часткові характеристики, такі як фінансовий стан, ліквідність, платоспроможність, надійність, стабільність.

Результати проведених досліджень дають змогу стверджувати, що інтегральний коефіцієнт є універсальним інструментарієм комплексної оцінки фінансової стійкості банку, який дає можливість не лише аналізувати ступінь фінансової стійкості банку, а й оперативно реагувати на зміни зовнішнього середовища, уникати кризових ситуацій і підвищувати ефективність банківської діяльності. Інтегральний показник фінансової стійкості банку може бути використаний органами банківського нагляду, рейтинговими агенціями, партнерами та клієнтами банку.

Пропонована система оцінки фінансової стійкості банку базується на урахуванні чинників зовнішнього і внутрішнього середовища та визначених вимог і критеріїв (капітальної бази, ліквідності, прибутковості і якості активів). Комплексне врахування конкретизованих складових внутрішньої і зовнішньої фінансової стійкості банку дозволить оцінювати її і регулювати за допомогою коректування управлінських рішень в процесі реалізації стратегії його розвитку. Використання розробленого методичного інструментарію сприятиме підвищенню якості управління фінансовою стійкістю банку.

Щодо подальших розвідок в даному напрямку, то потребують уточнення ті показники фінансової стійкості, які при настанні кризової ситуації не відображали реального фінансового стану банків, тобто виявилися інформаційно неадекватними. Також потребують постійного вдосконалення нормативні значення (орієнтири) та показники-індикатори, які використовуються для розрахунку фінансової стійкості банку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Белова І.В. Оцінка фінансової стійкості банків України за допомогою методики Z-score / І.В. Белова, М.В. Греченок // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць. – 2013. – Випуск 37. – С. 45-54.
2. Васильович І.М. Деякі аспекти фінансової стійкості комерційного банку / І.М. Васильович // Формування ринкових відносин в Україні. – 2004. – № 2. – С. 40-43.
3. Вольська С.П. Комплексна оцінка фінансової стійкості банку: зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф. [«Економіка підприємництва: теорія і практика»], (Київ, 21 жовт. 2010 р.) / ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана» / С.П. Вольська. – К. : КНЕУ, 2010. – С. 54–56.
4. Головка О.Г. Окремі підходи до розкриття сутності фінансової стабільності банків / О.Г. Головка // Вісник університету банківської справи Національного банку України. – 2011. – № 1(10). – С. 214-218.
5. Коваленко В.В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи: методологія і практика [Текст] : монографія / В.В. Коваленко. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 228 с.
6. Крухмаль О.В. Оцінка фінансової стійкості як динамічної характеристики банку / О.В. Крухмаль // Вісник Української академії банківської справи. – 2007. – № 1(22). – С. 75-78.
7. Примостка Л. Методика аналізу фінансової стійкості банку за допомогою динамічного нормативу / Л. Примостка // Вісник Національного банку України (укр.). – 2002. – № 10. – С. 40-45.
8. Річні звіти ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : privatbank.ua.
9. Шелудько Н. До визначення фінансової стійкості комерційного банку / Н. Шелудько // Вісник Національного банку України. – 2000. – № 3. – С. 40-44.
10. Шпаковська Н.І. Методичний підхід до оцінки фінансової стійкості банків. / Н.І. Шпаковська // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2013. – № 3. – С. 100-105.